

Suuri ulkomaansaatavien romahdus

Jussi Linnamo

YTL

Mikael Korhonen: *Finlands ryska fordringar. Ekonomisk uppgörelse med Ryssland efter 1917. Privata ersättningsfrågor i ett jämförande internationellt sammanhang.* Åbo: Åbo Akademis Förlag, 1998.

Viime vuoden toukokuun lopussa tarkastettiin Åbo Akademiassa Mikael Korhosen historian alaan kuuluva väitöskirja, joka mielestäni ei ole saanut ansaitsemaansa huomiota. Suomessa on taloudellisten kriisien tutkimus saanut suhteellisen vähän jalansijaa suhteessa suhdanne- ja kasvututkimuksiin. Tällöin nimenomaan kriisivuodet eli Suomessa 1917–1920 ja vastaavasti 1939–1944 eliminoidaan pois »sotkemasta» muutoin hyvin käyttäytyvää suhdannesarjaa. Menettely on nimenomaan suhdannetutkimuksen kannalta täysin järkevä. Sen sijaan vuodet 1991–1995 ovat opettaneet, että myös kriisien tutkimuksella on omat hyvät puolensa. Kriiseissä muuttuvat ne parametrit, joiden kuvittelemme olevan ikuisia tai ainakin pitkäikäisiä.

Korhonen kertoo hyvin yksityiskohtaisesti siitä tapahtumasarjasta, jossa Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeinen hallitus toisaalta kansallisti kaikenlaisen Venäjällä olevan omai-

suusmassan ja toisaalta kieltäytyi millään tavalla vastaamasta tsaarinhallituksen veloista. Tämä vaikutti Suomeen siten, että Suomen valtio, Suomen ortodoksinen kirkko, monilukuiset suomalaiset yritykset ja Venäjällä asuneet tai muutoin vain omaisuusarvoja tai saatavia Venäjältä hankkineet Suomen kansalaiset menettivät huomattavat omaisuudet. Ne tulivat yksinkertaisesti arvottomiksi. Omaisuutta olivat erilaiset Venäjällä sijainneet teollisuuskiinteistöt, rautateiden liikkuva kalusto, alukset ja työkoneet, maa- ja metsätilat, asuin- ja liikerakennukset, venäläiset obligaatiot, osakkeet, pankki- ja tili-saatavat, maksamattomat palkat ja eläkkeet sekä vahingonkorvaukset.

Venäjän hallituksen toimenpiteet alkoivat myöhäissyksyllä 1917 ja niitä jatkettiin edelleen vuosina 1918–1920. Asioiden käytännöllistä hoitoa vaikeutti se, että Suomi ja Neuvosto-Venäjä olivat sotatilassa aina Tarton rauhaan eli 14.10.1920 saakka. Korhonen kuvaa erinomaisesti, miten Venäjän suomalaiset heräsivät vaalimaan etujaan Pietarissa ja Moskovassa jo myöhäissyksyllä 1917. Huomattavan osan Venäjän suomalaisista poistuttua maasta pakolaisina, heidän taistelunsa omaisuusarvojen korvaamisesta jatkui Suomessa. He muodostivat

erilaisia yhdistyksiä, jotka pyrkivät painostamaan Suomen hallitusta korvaamaan omaisuuksia menettäneille sen, mitä Neuvosto-Venäjältä ei ilmeisesti ollut saatavissa. Yhdistykset keräsivät ennen kaikkea tietoja menetysten määristä. Suomen hallitus asetti tammikuussa 1920 erityisen komitean selvittämään korvausvaatimusten suuruutta. Komitealle tuli vajaat 5 000 korvaushakemusta, joista runsaat 80 % yksityisiltä henkilöiltä. Näin ilmoitettujen vaatimusten yhteissumma oli 2,3 mrd. markkaa.

Jo varhaisessa vaiheessa ilmeni monia juridisia vaikeuksia kriisiajan korvausvaatimusten oikeudellisuuden todistamisessa. Yksityisiä irtaimistoja ja yritysten varastoja oli takavarikoitu ja tuhottu kaaoksenomaisissa ryöstötilanteissa. Tositteita, jopa maarekisteri- ja lainhuudatuspöytäkirjoja oli hävinnyt. Saatavia ilmoitettiin markkoina ja ruplina. Hintojen ja rahayksiköiden yhteismitallistamisessa oli vaikeuksia. On muistettava, että käsiteltävät vuodet olivat toisaalta markan inflaatio- ja toisaalta ruplan kurssinromahdusvuosia. Bruttokansantuotteen hintaindeksit nousivat vuosina 1917–1919 runsaasti yli 100 %. Ei ollut lainkaan sama, minkä vuoden hankinta-, jälleenhankinta- tai markkinahintoja käytettiin arvioinneissa. Rupla heikkeni suhteessa markkaan mainittuina vuosina runsaasti. Näin ollen vertauskelpoisen ruplan muuntokurssin valinta oli niin ikään hankalaa. Haettujen korvausten yhteismitallisuuteen ei komiteassa löytynyt ratkaisua.

Varsin pian hallitukselle kävi selväksi, ettei Tarton rauhanneuvotteluihin voitu ottaa pohjaksi komitean vastaanottamia kovin epämääräisiä ja yhteismitattomia korvausvaatimuksia. Tästä syystä asetettiin toukokuussa 1920 korvausvaatimusten tarkastusneuvosto arvioimaan niiden oikeudellisuutta. Kun edellä mainitun komitean vastaanottamien korvausvaatimusten yhteissumma oli erinäisten laskelmien perusteella

noussut 1 930 milj. markkaan ja 35 milj. ruplaan eli yhteensä 2 280 milj. markkaan, niin tarkastusneuvosto sai yksityisten korvausvaatimusten summaksi 1 124 milj. markkaa. Tämän lisäksi valtion kiinteän ja irtaimen omaisuuden sekä Suomen Pankin yhteenlasketut tappiot arvioitiin 1 150 milj. markaksi. Näine eväineen Suomen rauhanvaltuuskunta lähti Tarttoon. Neuvosto-Venäjä ei tietenkään voinut suostua mihinkään poikkeuksiin yleiseen kantaansa nähden. Ulkomaille ei haluttu maksaa tsaarinhallituksen velkoja, eikä vastata kansallistettujen yritysten veloista. Suomen ja Neuvosto-Venäjän korvaukset kuitattiin ilman, että mitään maksuja maiden välillä olisi suoritettu. Suomi menetti Valkeasaari–Pietari -rataosuuden ja huomattavan määrän rautateiden liikkuvaa kalustoa, joukon saatavia Venäjän valtiolta ja Pietarissa olevat Suomen valtion ja Suomen Pankin kiinteistöt. Suomi sai taas mm. Venäjän armeijalle kuuluneet Suomessa sijainneet sotaväen kiinteistöt ja muut laitteet, runsaasti sota-saalista ja Annantehtaan ruukin Laatokan Karjalassa olleen 223 000 hehtaarin suuruisen metsäomaisuuden.

Yksityiset vahingonkäräjät koettivat pitää yllä hakemuksiaan Suomen valtiota vastaan. He hävittelivät erilaisten osuuskuntien – mm. Valvojan ja Hakijan – avulla saavansa korvaukseksi Suomen valtiolle tulleen Annantehtaan miljardi-arvoisen metsäomaisuuden ja Kannakselle jääneiden entisten, mutta vaatimuksiaan esittämättömien venäläisten huvilanomistajien kiinteistöt.

Valtio ei suostunut korvausvaatimuksiin. Asia pysyi kuitenkin Suomessa vireillä aina 1930-luvun loppuun saakka. Varattomat Venäjältä paenneet Suomen kansalaiset saivat lopulta kuitenkin köyhäinavun kaltaista avustusta. Lähes kaikki menetykset, niin kansallisena kuin kansainvälisenäkin kysymyksenä jäivät korvaamatta.

Korhonen vertaa komitean laskemaa vahingonkorvausten arvoa eli n. 2,3 mrd. markkaa vuoden 1920 valtion tulo- ja menoarvion loppusummaan 1,9 mrd. markkaan. On selvää, ettei valtio olisi voinut korvata vahinkoja millään kertamaksulla, vaikka se olisi niin halunnutkin, vaan usean vuoden ohjelmalla. En puutu asian moraaliseen puoleen, sillä 1920-luvun alkupuolella ei ollut olemassa oppeja valtion velvollisuudesta korvata sen kansalaisten vieraalla maalla kärsimiä vahinkoja.

Ekonomistina arvioin tappioita hieman toisin mitoin kuin Korhonen. Olettakaamme, että Venäjälle jääneen omaisuuden ja maksamattomien saatavien arvot olivat olleet jossakin komitean ja neuvottelukunnan arvioiden välissä. Tämä siksi, että komitea hyväksyi hakijoiden liioittelun ja komissio niuhotteli toteennäyttöjuridiikan kanssa. Tämä merkitsisi sitä, että todelliset ulkomailla kärsityt ja menetettyjen ulkomaisten saatavien yhteenlasketut tappiot olisivat luokkaa 1,7 mrd. markkaa. Erkki *Pihkalan* laskelmien mukaan Suomen ulkomaankauppa oli vuonna 1917 yhteensä 4,4 mrd. markkaa ja vuonna 1918 vastaavasti 1,9 mrd. markkaa. Tällöin menetysten suuruusluokka olisi noin puolet näiden kriisivuosien viennin keskiarvosta. Vastaavasti Riitta *Hjerppen* mukaan Suomen bruttokansantuote vuonna 1917 (käyvin markkinahinnoin) oli 37,6 mrd. markkaa ja vastaavasti vuonna 1918 jo 54,0 mrd. markkaa. Suhteessa kansantuotteeseen menetykset olivat joko 4,5 % tai 1,9 % vertausvuodesta riippuen. Joka tapauksessa Venäjän saatavien muodossa tapahtuneet omaisuuden menetykset olivat suuremmat kuin Suomessa vuoden 1918 sodassa kärsityt omaisuusarvojen menetykset, ainakin Leo *Harmajan* arvioiden mukaan (Maailmansodan vaikutukset Suomen taloudelliseen kehitykseen, Helsinki 1940).

Menetykset kohtelivat tietenkin eri tavoin eri yrityksiä. Paperi- ja puutavarateollisuus sekä metalliteollisuus kärsivät lähinnä markkinoidensa, saataviensa ja varastojensa menetyksistä. Liikepankkien menetykset olivat lähes 70 % niiden vuoden 1919 ulkomaisista saatavista ja lähes 7 prosenttia omista pääomista.

Saatavien, kiinteän omaisuuden ja varastojen menetykset olivat lopullisia. Saatavien myötä menetettiin niiden tuotto, joka olisi saatu, jos ne olisivat olleet jossakin arvonsa paremmin säilyttäneissä valuutoissa. Kiinteästä omaisuudesta suuri osa oli asuntovarallisuutta, sen tuotto ei olisi ollut huomattava. Eräät yritykset olivat hätäpäissään sijoittaneet vaihtokelvottomina ruplina perimiään saatavia Pietarin ja Moskovan kivitaloihin, jotka sittemmin kansallistettiin.

Korhosen tutkimuksen tulokset saattavat aiheuttaa joitakin pienehköjä korjauksia vuosien 1917–1918 kansantuotesarjoihin, ainakin uuden SNA:n arvonkorjauskoodin mukaisesti laskettuna. Luettelo menetysten volyyymista on valmiina, se olisi vain saatettava aikasarjamuotoon.

On luonnollista, ettei väitöskirjan tekijä spekuloi. Kirjan arvostelija taas voi sen tehdä. Jos vastaava tilanne olisi sattunut nykyaikana, niin uskallan olettaa, että huomattavalle osalle niistä yli 4 000 yksityishenkilöstä, jotka hakivat korvausta, olisi johonkin kohtuulliseen ylärajaan saakka korvattu henkilökohtaisen omaisuuden menetyksiä. Korvauksen saajat olisivat olleet suomalaisia rautatievirkamiehiä, valtiosihteerij- ja passiviraston virkailijoita, liikeyritysten edustajia, kultaseppiä, ajureita, nuohoojia ja suutareita eli ihmisiä, jotka muodostivat Venäjän ja ennen kaikkea Pietarin suomalaisten ydinjoukon

Korhonen on osoittanut, että vuosista 1917–1920 löytyisi ekonomisteille kriisieconomian tutkimusaiheita.